

Knægt under krigen 1940-1945

Af Niels Andersen

Jeg er født i 1931 på Torrupgård i Allerup. Mine forældre var Agnes og Jeppe Andersen.

Det første, jeg husker om krig, er da Hitler sendte tropper ind i Tjekkoslovakiet. Det stod i avisen, og jeg fik at vide, hvad tropper var for noget. Søster Inge græd, men det mente jeg ikke, som femårig mandfolk, der var grund til. Fjerde september 1939 faldt der bomber i Esbjerg, det viste sig at være et uheld, men folk blev opskræmte og noget af mors familie¹ fra Esbjerg flyttede ud til os en kort tid. Så gik Hitler ind i Polen og England erklærede krig mod Tyskland. De voksne diskuterede voldsomt og mente det ene øjeblik, at nu om dage ville en krig højst vare et par uger, men i næste øjeblik regnede de ikke med, at nogen af os ville overleve. Det sidste var ikke lovende, men alligevel blev der købt en 200 l tromle med petroleum og sølvtøjet blev gravet ned i en skotøjsæske under kældergulvet. Far og mor havde jo oplevet Første Verdenskrig. Far og hans bror Christian lå ved sikringsstyrken. Der skulle de selv sørge for mad, så de besøgte jævnligt en ældre dame de kendte. Når de kom, udbrød hun:« Nej se, kommer I der knægte. Så kan I lige få et par spejlæg, mens jeg får lavet noget mad til jer«. Det kunne de lide, og i bryllupsgave fik hver af knægtene 12 dobbeltrifledede sølvskeer. Det var bl.a. dem, der nu skulle graves ned.

Den niende april 1940 blev vi alle vækket

af en øredøvende larm fra lavtgående flyvemaskiner. Jeg var otte år og syntes naturligvis, det var forfærdelig spændende, men kunne på far og mor og hele stemningen i huset fornemme, at noget var grueligt galt. Min søster Inge og jeg blev sendt til skole, men frk. Jensen sendte os hjem igen. Vi løb nærmeste vej, som altid – tværs over markerne. På vejen hjem husker jeg, at det var solskin, men at der langs diget på marken var snedriver, og de var så hårde af frost, at vi kunne løbe på dem uden at træde igennem. Da vi kom hjem, fik vi at vide, at tyskerne havde besat Danmark, og der var en meget dystert stemning i hjemmet. Inden aften var der givet ordre til mørkelægning, og snart kom der rationeringskort til sukker, smør og kaffe. Markerne var endnu ikke tilsået, og far ville ikke bruge kunstgødning det år, for tyskerne ville sikkert beslaglægge høsten. Næste år var kunstgødning rationeret, og rationen blev sat i forhold til forbrugt året før. Altså heller ikke kunstgødning i 1941 eller de følgende år. Resultatet var, at byggen var så kort, at selvbinderen ikke kunne binde negene.

Koks kunne ikke skaffes til centralvarmen, og så måtte vi i mosen og grave tørv. Det havde far prøvet før, under Første Verdenskrig, og vi børn elskede dagene i mosen. Der var 10 km. til Ravnsø Mose og vi kørte hjemmefra tidligt om morgenen med

»Swarthen« for jumpen. Kvinderne blev hjemme og passede malkningen. Far og Rasmus, vor karl, gravede tørveblokke op af mosen og lagde dem på et bræt, en slæde lidt større end en dør, som hesten så trak hen på tørrepladsen, hvor vi børn læssede blokkene af og med en spade splittede dem til tørv, på størrelse med mursten. Efter nogle dages tørring blev tørvene vendt og til sidst stuvet, det vil sige sat i små stakke. Hver gård havde et lille stykke mose, måske ½ tdl. Efter det første år var næsten alt tørv opgravet, men så fandt far ud af, at det stykke han havde skødt på, slet ikke var det, vi gravede i. Der rigtige stykke viste sig at være meget bedre, og forsynede os med tørv til krigen var forbi.

Jeg var næsten otte år før jeg kom i skole, det skyldtes, at jeg året før ville have været den eneste. Allerup skole var af de stråttækte og havde kun et klasseværelse til de ca. 30 børn fra 7 årgange. Gamle lærer Jensen, der brugte griffel og tavle og ABC, blev afløst af en ung vikar Carl Dircks². Han afskaffede tavlerne og ABC og indførte lydmetoden, han var meget afholdt, men blev kun et år, så skulle han være soldat og så kom frk. Jensen. Vi gik til skole 6 dage om ugen, og om vinteren, gik de store fra 9-12 og fra 13-16. Der var en times middagspause, hvor børnene fra Allerup løb hjem, mens de fra Sneummark havde en madpakke med.

En dag fortalte frk. Jensen, at der skulle bygges en ny skole øst for den gamle, som var en vinkelbygning med stenbro på gårdspladsen. I frikvarteret diskuterede vi sagen. Vi ville gerne hjælpe og mente, vi kunne gøre stor gavn ved at bryde den gamle stenbro op med det samme. Som sagt så gjort. Det var Charles Vind og Søren Pedersen³,

der førte an. Det var lidt besværligt at få de første sten løsnet, men derefter gik det stærkt, og vi var jo mange. Jeg glemmer aldrig Frk. Jensens forfærdede ansigt, da hun så resultatet. Hele stenbroen var brækket op. Hun fik et mindre hysterisk anfald, hvorpå de store blev sat til at ordne stenbroen igen, mens vi små næste time skulle skrive af, det værste jeg vidste.

Rasmus, vores karl, der var 25 år, fortalte, at engang da han gik i skolen, sneg de store drenge sig op på Lærer Jensens loft i frikvarteret. Men loftet var råddent og Mathias faldt igennem. Han havde bare ben, men var så uheldig, at han faldt lige ned i wc-tønden nedenunder. Men han var en rask gut, der forstod at få det bedste ud af situationen. Han var hurtigt ude på cementgulvet og udbrød, da han så sine fodspor: »A ka' da se, a er et platfodet«.

I 1942 blev den nye skole taget i brug, og i 1943 blev den indviet. Forældrene var inviteret, og vi børn sang: »Der er ingenting der maner«, mens flaget gik til top, og derpå havde vi fri. På hjemvejen husker jeg, Charles sagde: »Det er da sært, at de gamle nu sidder i skolen og æder, og vi bare bliver sendt hjem, det er da os, skolen er bygget til«. Nu var der to klasseværelser, et skolekøkken og en gymnastiksal og en klokke ringede, når der var frikvarter – jo jo moderne tider var nået til Allerup.

I 1943 kom jeg til at gå i skole i Esbjerg, på Statsskolen. Den 29 august samme år trådte regeringen tilbage, og tyskerne tog over. Det betød, at modstandsbevægelsen begyndte at røre på sig, og man fik at vide, hvad sabotage og en sabotør var for noget. Tyskerne byggede masser af bunkers langs

*Torrupgård i Allerup.
Foto i privat eje.*

den Jyske Vestkyst, og dertil skulle der bruges grus til beton. Det forlød, at hvis der kom sukker i cementen, blev betonen ødelagt.

I 1939 døde min bedstemor, der boede i »Vesterled« i Tjæreborg. Huset blev så lejet ud til en dame fra København, Fru Lund⁴, og hun hadede tyskerne af et godt hjerte, idet hendes mand, Martin Lund, der var kaptajn på Englandsbådene var havnet i England den 9. april 1940, og desuden havde været så uheldig at skride på dækket og brække et ben, som måtte sættes af på grund af koldbrand. Hun gav mig en krone for hver tegning jeg lavede af Hitler og Göring, der blev kørt gennem torturmaskiner, og når hun skulle til Esbjerg, tog hun på stop. Men der var kun lastbiler, så hun fik lov at sidde på ladet i gruset, og så havde hun altid – trods rationering – en pose sukker med, som hun hældte i gruset, i håb om at cementen blev ødelagt.

I Tjæreborg var der mange grusgrave, og

en tid kørte 18 lastbiler grus for tyskerne. En nat lød det ene brag efter det andet, og om morgenen stod 18 lastbiler med sprængte motorer. Det forlød, at en sabotør var gået fra lastbil til lastbil med bomberne gemt i kasketten og havde ordnet det fornødne. Jeg var 11 år og vildt imponeret, da jeg så manden, der havde sovet i laden derhjemme om natten og fik sin morgenkaffe, før turen gik videre. Tidligere havde vi haft Johan boende en tid. Han havde været med til at sprænge Esbjerg Sengefabrik i luften. Jeg husker, at der stod noget i avisen om, at der blev født flere piger end drenge. Så skrev et vittigt hoved i avisen følgende:

Det er ikke piger vi mangler – det er drenge.

Det er ikke lysten vi mangler, det er senge.

Efter Nytår 1944 hørte vi, at Kaj Munk var blevet skudt, og flere kendte folk var blevet taget af Tyskerne, og pludselig en vinteraften i januar blev der banket på døren der-

hjemme og ind kom pastor Krogager. Han og far var ellers ikke på talefod, men det betød pludselig ikke noget, nu da der var krig. Krogager havde to unge mænd med. Den ene blev straks lagt på divanen i stuen, han var kridhvid i ansigtet. Der havde været sabotage i Åbenrå, (læs: Fra Ribe Amt 2010, side 22) en fabrik skulle sprænges i luften, men noget var gået galt, og det kom til ildkamp. Jens Jørgensen, hed den unge mand på divanen. Han var blevet ramt af en kugle i ryggen og den var gået igennem ham og sad, så den kunne mærkes på maven, men ellers uden at gøre skade. Det var alligevel lykkedes dem at flygte og med en taxi komme til Allerup præstegård. Men den var fuld af tyske soldater, så derfor gik Krogager videre med sabotørerne om til os. Læge Jensen i Esbjerg blev tilkaldt, far cyklede de 12 km til Esbjerg efter ham, men han kunne ikke fjerne kuglen, og Jens Jørgensen blev transporteret videre. Hvad, der blev af den anden, som hed Salling⁵, ved jeg ikke. Men Tyskerne fik fat i Jens Jørgensen, der kom i pinligt forhør, så alle implicerede kunne vente det værste.

Krogager flygtede til Sverige, han havde været med i mange ting. Sammen med stationsforstanderens søn Hans Nielsen, der siden blev skudt af tyskerne, sørgede de bl.a. for at ødelægge smøremekanismerne i togvognene, når der holdt tyske militærtog på Tjæreborg station. Bagefter kørte disse tog ikke langt, før lejerne brændte sammen.

Af hensyn til gården og familien kunne far ikke gå under jorden, men måtte afvente begivenhedernes gang, og sent en lørdag aften i februar 1944 kom der så en bil ind i gården, og hunden gøede voldsomt. Jeg

Sigurd Rambusch, Poul Alstrup, Niels Andersen og Jørgen Halsteen. Foto i privat eje.

havde tre skolekammerater⁶ fra Esbjerg på besøg, og de skulle blive om natten. Vi var gået i seng, da døren til vort værelse blev revet op og far fortalte, at det var tyskere, der lyste os i hovedet med skarpe lygter, men mere skete der ikke med os. Men kort efter kom mor og fortalte, at tyskerne havde arresteret far og taget ham med. Han kom til Esbjerg og i forhør, men han fornemmede, at de vidste det hele. Han havde forinden opsøgt politifuldmægtig Halsteen⁷ i Esbjerg, og fået noget at vide om, hvad han måtte sige, og hvad han skulle tie med. Han

blev lukket ind i et rum sammen med et par meget kraftige karle. »Da bad a mi Fadervor,« fortalte far siden. Forhørerne var slemme, men han undgik tortur. Uden dom eller rettergang blev han sendt til Vestre fængsel i København og sad der i tre måneder. Derefter tre måneder i Horserød og endelig tre måneder i Frøslevlejren. Det var en streng tid også for mor, i uvished og frygt for at far blev sendt til Tyskland, men med gode venners hjælp på alle måder, gik det. Fra Nissen Sko i Bramming, kom der bud – mangler I fodtøj, så kik ind – og vi kom ikke til at mangle sko, de var ellers ikke til at skaffe.

Kort tid efter kom Thomas Nissen, der var medlem af sognerådet, sammen med nogle tyske officerer for at fortælle mor, at vi skulle have soldater indkvarteret, de skulle passe på gården, nu da manden var væk. Thomas kunne tysk, men det var vel frivilligt, at han fulgtes med tyskerne, og aldrig før havde jeg set mor så rasende gal. Hun var kridhvid i hovedet og råbte til Thomas: hvad pokker vil du her. Ellers blev fremmede jo altid hjertelig modtaget.

12 soldater og en officer, indtog havestuen og et gæsteværelse, og et stort skab blev sat for døren derind til, og så mærkede vi egentlig ikke meget til dem. Rasmus Vind var karl derhjemme det år og sørgede på bedste vis for gårdens drift. Han snakkede med soldaterne, nogle var polakker og dem tog han med sig hjem, hvor de hørte engelsk radio. En dag fortalte han, at nu skulle soldaterne sendes til østfronten – Danmark kaldtes flødeskumsfronten. Da bagte mor en stor æggekegale til soldaterne, jeg tror, hun var lidt i tvivl, men så gjorde hun det alligevel, og vi kunne gennem døren høre,

hvor glade soldaterne blev, det var jo kun store drenge – men de festede – måske for sidste gang.

Der var ofte skyderi om natten, Esbjerg var svært bevæbnet med antiluftskyts, og det blev flittigt brugt sammen med lyskastere, når engelske flyvere, nat efter nat, var på vej for at bombe Tyskland. Jeg tror de i mørket brugte Esbjerg som pejlemærke. En lyskaster er som en kæmpe lommelygte, der kan sende en lysstråle kilometer op i luften, så kanonskytterne kan se flyvemaskinerne. Så fandt englænderne på at droppe mængder af sølvpapirstrimler så det hele blev et flimrende virvar. Når der blev skudt, faldt der ofte granatsplinter ned, og man skulle holde sig inden døre. En nat kom en forsager - en ueksploderet granat - fløjtende hen over gården og eksploderede med et ordentlig brag ude på marken. Mange gange måtte vi drenge af sted på vore cykler, nogen på faste dæk, når der var faldet bomber eller granater for at finde granatsplinter, eller når en flyver var faldet ned. Det skete sommetider, at der kom spærreballoner. De havde stået tøjret rundt om London for at forhindre tyske fly og V2-bomber i at komme ind over byen, men når de rev sig løs, kunne blæsten føre dem helt til Danmark, og de slæbte en vire efter sig og nedrev alle hegn og ledninger på deres vej. Så havde vi ingen strøm et par dage. Strøm var også rationeret og vi tærskede ofte om natten, for da var strømmen mere stabil. Det var lidt barskt efter aftenskaffen, at skulle ud i støv og larm og tærskes til over midnat. Når en spærrebalon endelig faldt ned, blev der syet vindjakker af stoffet, de var sølvgrå og meget smarte, faldskærme blev brugt til

skjorter, for man kunne jo ikke få ordentlig tøj. Fine skjorter til mænd dengang havde kun forside, så man kunne ikke tage jakken af. For at spare brændsel, kunne man købe en spareheks. Det var en beholder som en stor gryde uden bund, der blev sat ovenpå komfuret, den fyrede man i og røgen gik nenedud og gennem komfuret op i skorstenen. Det skulle være brændselsbesparende.

En sommerdag i august 1944 lød der brummen fra fly i luften. Der kom de så – store firemotorers flyvende fæstninger i formationer - tolv i hver, et fantastisk syn jeg aldrig glemmer, flere hundrede var der, og så ved højlys dag. En enkelt blev da også ramt af antiluftskytset, og styrtede brændende til jorden.

Sigurd og Jørgen besøgte engang en engelsk pilot, der lå på sygehuset. Han var sprunget ud i faldskærm og havde siddet i en redningsbåd i dagevis, men var blevet reddet. Han fortalte, at man aldrig måtte drikke havvand lige meget hvor tørstig man var. Man skulle drikke sin egen urin. Det var barske sager.

Det var Esbjerg flyveplads, der blev bombet, men det kunne man jo ikke se fra Allerup, kun sorte røgskyer tårnede sig op over Esbjerg. Mine tre skolekammerater fra Esbjerg var igen på besøg, og vi frygtede alle det værste, men det var flyvepladsen det gik ud over. (Læs Olav Willadsens bog: Det skete på Solbakkegård, han skildrer på nærmeste hold, hvordan hans barndomshjem på flyvepladsen blev bombarderet og ødelagt.)

Den 19 september 1944 blev det danske politi arresteret af tyskerne og mange betjente blev sendt til tysk koncentrationslejr. En af mine kammerater, Jørgen, var søn

Eilif og Gorma Krogager. Foto i privat eje.

af politifuldmægtig Halsteen, som i politimesterens fravær var leder i Esbjerg. Esbjerg politi havde dengang til huse i et stort bygningskompleks med mange lejligheder, kaldet Akselborg, på hjørnet af Kongensgade og Kirkegade, og Halsteens boede i en af disse. Så da Tyskerne kom til politikontoret for at arrestere politiet, var Halsteen forsvundet op på loftet over lejlighederne og videre via sin egen lejlighed ud af byen til en gårdejer i Gjesing, der skjulte ham en tid og senere hjalp ham til Nordjylland. Fru Halsteen og Jørgen og hans søstre kom ud til os, og jeg husker at Læge Jacobsen fra Esbjerg somme tider kom på motorcykel

med sidevogn og hentede fru Halsteen, så hun kunne besøge sin mand. Efter en måneds tid kom hele familien Halsteen videre til Nordjylland, hvor de boede i en skovhytte til krigen var forbi.

En søndag i oktober 1944 ringede telefonen fra Padborg, og det var Jeppe, der var blevet løsladt. Dengang brugte man kun telefonen i nødstilfælde om søndagen. Efter kl. 11 var det dobbelt takst. Men mor ringede til alle, vi kendte. Da sagde centraldamen, Katrine, der var personlig betjening dengang: »Jamen Agnes, hvad tænker du på, det er jo søndag.« Jamen jeg er søren jenseme ligeglad Katrine – Jeppe kommer hjem.

Der blev glæde og fest i hjemmet, og far, der havde været væk i ni måneder, fortalte og vi lyttede. Far fik mange gode venner under opholdet, bl.a. Per Federspiel⁸ som lærte far at spille bridge. Ellers spillede de l'hombre – de kaldte det en kulturhistorisk l'hombre - med Jeppe på bjerget, Per Degn, Heiberg og Hostrup som deltagere.

Far var med da fangerne fra Horserød blev sejlet til Padborg og Frøslevlejren. Turen varede tre døgn, og fangerne blev holdt under dæk det meste af tiden. Hostrup, som også var interneret og var en sønnesøn af den berømte digter af samme navn, skrev i den anledning på melodi til Elverhøj:

På havets bund i Kattegat,
Hvor fiskene sin mad får,
Der ligger fangerne, som at
Der skulle vær't til Padborg
Der ligger de på samme plet,
Hvor strømmen over sand går
Hist ligger der et lumsk skelet
I livet hed det Vandborg

Her flokkes fisk af mange slags,
Og gnaver af kadavere,
Her æder sild og torsk og laks,
Af fede og af magre,
Men se den lille hornfisk der,
Før var den sur og mager,
Nu sutter den på Nasses tær,
Og det er rigtig sager.

Der var flere vers om flere personer, og jeg husker dem ikke, men da de trods alt kom levende til Padborg, lød det sidste vers:

Ak, fiske små i Kattegat,
Det er til at få svip a'.
Det er ej til at fatte at,
Det hele gik I glip a'.
Men glæd jer, tiden kommer snart
Da alt ting bliver til glæde,
Så bliver der meget »grønt« og rart,
Som I får lov at æde.

Da far første gang efter hjemkomsten, kom i stalden, mulede hestene ham i brystet, som tydeligt tegn på genkendelse. Alle marker blev naturligvis travet igennem, også mosen. Rasmus havde sørget for årets forråd af tørv, men til fars forbavelse, var der gravet tørv igen, og de var klar til hjemkørsel. Far fik i hast fat i gode naboer og i triumf blev tørvene kørt hjem til Torrupgård med flere vogne. Men da vi kom i mosen næste år, viste det sig, at »tyven« havde gravet endnu en gang. Men skidt med det, krigen var snart forbi, så vi havde ikke brug for flere tørv. Tørvegravene blev i øvrigt plantet til med løvtræer. Vi skulle have et sted, hvor vi kunne cykle hen med vore madpakker. Men mosen brændte flere gange og træerne gik

ud. Nogen var vistnok mere interesseret i at få moselodderne samlet og lavet til græsmark.

Fjerde maj 1945 om aftenen stod jeg og legede med min dampmaskine, da fredsbudskabet kom i radioen. Man glemmer det aldrig – det er stadig så hårene rejser sig på mit hoved, når jeg hører budskabet gentaget i radioen og pausesignalet: bom – bom – bom – bom. Femte maj gik flaget til top og familien blev samlet til fest. Krigen var forbi og tyskerne drog hjem. Soldaternes hjemmarch var et sørgeligt syn. I fjorten dage kom de – kolonne efter kolonne, ad Sønderbyvej fra Tjæreborg til Allerup og videre til Ribe, vadende, trætte og opgivende, idet de smed alt udrustning fra sig, især når de gik over broen over Sneum Å. I grøfterne var der stålhelme, gasmasker og bajonetter nok til alle drenge. Da vi badede i åen første gang derefter, fandt vi masser af patronbælter, håndgranater og jeg fandt et gevær. Men det blev hurtigt konfiskeret af unge frihedskæmpere fra Darum, de var kun 4-5 år ældre end jeg, men de havde det rød-hvide-blå armbind på, så der var ikke noget at gøre. Heldigvis nåede jeg dog et enkelt skud før geværet blev beslaglagt.

Sølvtøjet blev gravet op og det blev hverdag igen. Fru Lund fik kaptajnen hjem fra England, med sit kunstige ben, som han stolt fremviste, idet det både kunne bøjes i knæleddet og i fodleddet. Da sagde hans svigerinde dybt imponeret: « jamen Gud Martin, er foden også kunstig ».

Pastor Krogager kom hjem fra Sverige. Han var med i Brigaden⁸ og nu i uniform,

og han var blevet gift med Gorma Haraldsted, og de cyklede på en damecykel på besøg sognet rundt, Fru Kroager på bagagebæreren i hvid cottoncoat. Jeg husker det så tydeligt, for far og jeg rensede roer. Han styrede radrenseren og jeg hesten. Da jeg så det flotte par på cyklen, vidste jeg, at kaffen og et par hyggelige timer var i vente.

Noter

1. Mie og Hans Lauridsen, boede i Frodesgade, han var fiskeskipper. Købte siden vognmandsforretning. Han og mor var næstsøskendebørn.
2. Carl Dircks Stammede fra Haderslev. Kom som ung lærer til Allerup skole, og fik kost og logi hos os på Torrupgård. Blev senere Skoleinspektør på Danmarksgades skole i Esbjerg.
3. Charles Vind, startede og drev Allerup Maskinstation. Søren Pedersen, er far til den berømte musiker: Henrik Gunde
4. Fru Lund flyttede fra København til Tjæreborg i 1939.
5. Jørgen Salling. Født 24-04-1923. Død 24-10-1959. studerende, Kadet, medlem af Holger Danske gruppen. Deltog i sabotagen af Varde Stålværk den 12. december 1943.
6. Jørgen, blev kemiingeniør, søn af politifuldmægtig Karl Halsteen, Esbjerg. Sigurd, blev overarkivar på rigsarkivet, søn af lrs. Hartvig Rambusch, Esbjerg. Poul, blev direktør for Glasalstrup, efter faderen.
7. Politifuldmægtig i Esbjerg, siden Politimester i Herning
8. Landsretssagfører, senere Minister
9. Den Danske Brigade også kaldt DANFORCE var en militær enhed, som blev oprettet i Sverige d. 15. november 1943 under 2. verdenskrig. Brigaden var en del af den danske modstandsbevægelse og dermed under kommando af Frihedsrådet.

Niels Andersen, P. Bertramsvej 7, 6731 Tjæreborg. Født 1931. Fhv. gårdejer og sognerådsformand. Har tidligere skrevet til Sneum-Tjæreborg Kirke-og sogneblad.